

چھماہی پارکھ دیاں کی مدنی مائی ملہیلائے دے شان وچ صحافتی خدمات

حافظ نوید اسلم

پی ایچ ڈی ریسرچ اسکالر (پنجابی)، اورینٹل کالج، پنجاب یونیورسٹی، لاہور

naslam513@gmail.com

پروفیسر ڈاکٹر نوید احمد شہزاد

ڈائریکٹر، انسٹی ٹیوٹ آف پنجابی اینڈ کلچرل سٹڈیز، اورینٹل کالج، پنجاب یونیورسٹی، لاہور

dr.naveedshahzad.punjabi@pu.edu.pk

Abstract

Holy Prophet Hazrat Muhammad (SAW) is a role model for all human beings. Muslims around the world love to read and listen the Naat and Biography of The Prophet (PBUH). All the genres of Punjabi Literature are captivating for readers but subtle genres like "Naat and biography of Holy Prophet (PBUH)" hold a special place, status and flavour. All poets of Punjabi have been paying homage to Hazrat Muhammad (SAW) in form of "Naat" while prose writers are penning on Seerat-e-Tayyaba continuously. Pakistani Punjabi Journalism is also paying full attention to these noble publications. This research article will highlight those noble Journalistic services of semi-annual Parakh Magazine by LCWU, Lahore, which are published to promote "Naat" & "Seerat Nigari" among the readers.

Keywords:

Role Model, Genres, Captivating, Biography, Homage, Penning, Seerat Nigari

اللہ تبارک و تعالیٰ دے پیارے حبیب ﷺ نال موہ مسلماناں دے ایمان دی تکمیل لئی شرط اے۔ نبی پاک ﷺ دی شان اقدس وچ اپنی اپنی مادری زبان وچ سننا، بولنا، پڑھنا تے لکھنا سعادت کبریٰ تے ثواب دے زمرے وچ آؤند اے۔ پنجابی شاعراں، لکھاریاں محققاں تے سوجھواناں نے کلاسیکی دور توں ای آپ سرکار ﷺ دی مدح وچ لکھنا شروع کر دتا۔ پنجابی زبان تے ادب وچ کوئی ایہو جیہا مسلمان سائون ننیں ملدا جسنے سوہنے کریم ﷺ دی شان وچ لکھ کے ایمان دی شرط پوری نہ کیتی ہووے۔ باغریڈ توں لے کے اجوکے سہ دے جدید ڈیجیٹل دور تیکر ہر پنجابی ادبی پارے وچ منٹھار آقا ﷺ دے گن بیان کیتے گئے نیں۔

پاکستانی پنجابی صحافت نے وی 1951ء توں 2025ء تیکر نبی پاک ﷺ دی بزرگی، عظمت، شان و شوکت تے مرتبے نوں شعری تے نثری صورت وچ چھاپن دا آہر کیتا اے۔ لاہور کالج فار ویمن یونیورسٹی، لاہور دے شعبہ پنجابی نے ڈاکٹر مجاہدہ بٹ دی ادارت وچ سن 2016ء توں پاکستانی پنجابی صحافت لئی چھماہی ”پارکھ“ ناں دے رسالے نوں چھاپ کے اپنا حصہ پایا اے۔

حضور ﷺ دے 1500 ویں جنم دیہاڑ تیکر چھماہی پارکھ دے 16 شماریاں وچ بارگاہ رسالت وچ نعتیہ کلام دے نال نال ختم نبوت، ناموس رسالت، نعت گو شاعراں، سیرت نگاراں تے انہماں اخباراں تے تحقیقی لکھ چھپے نیں جنہاں نے نے کی مدنی مائی دی شان بیان کرن لئی اپنے صفحے مختص کیتے نیں۔

چھماہی پارکھ نے اپنے پہلے شمارے دے ستویں مضمون وچ نبی پاک ﷺ دی ناموس تے ختم نبوت ورگے موضوع توں صحافتی خدمت چھاپنی شروع کیتی ایس تحقیقی مضمون نوں لاہور کالج فار ویمن یونیورسٹی لاہور دے شعبہ پنجابی دی اوس ویلے دی لیکچرار ڈاکٹر عائشہ رحمان نے صفحہ نمبر 70 توں 77 تیکر 23 حوالیاں نال لکھیا ایس مضمون وچ قرآن مجید، احادیث نبوی، نعت پر اگیاں، اخباراں وچ چھپن والے خاص لیکھاں تے سیرت دے نثری مجموعیاں توں حوالے دتے گئے نیں۔

ختم نبوت دے حوالے جدید شاعری دا حوالہ دیندیاں محققہ لکھدی اے کہ:

”پنجابی دے جدید نعت گو شاعراں نے عقیدہ ختم نبوت دے بیان نوں نعت دا جزو لازم بنایا اے تے کوئی نعت گو شاعر اجیہا نہیں جسنے ایس عقیدے نوں شعراں دا روپ نہ دتا ہووے۔ حضور نبی پاک ﷺ نوں آپ دے لقب خاتم النبیین توں پکار کے آپ ﷺ دی ختم نبوت تے امنت یقین تے غیر متزلزل ایمان دا اظہار اجوکے نعتیہ شاعری وچ عام و کھالی دیندا اے۔ جیویں:

”مہکاں لے کے پیار دیاں جد ختم المرسل ﷺ آئے

انج ای ہویا جیویں فرمایا آپ ﷺ دیاں کیا شانان“ (1)

ڈاکٹر عائشہ رحمان نے ختم رسالت و نبوت دے نال نال اپنے مضمون وچ ناموس رسالت بارے وی پنجابی ادبیات تے چائن پایا اے تے ناموس رسالت ورگے اہم مسئلے تے اپنے وچار سانجھے کر دیاں لکھیا اے:

”مسلماناں وچ مذہبی حوالے نال کئی فرقے موجود نیں پر اپنے سارے فروغی اختلافات دے باوجود سارے مسلمان عقیدہ ختم نبوت تے عقیدہ ناموس رسالت اُتے غیر متزلزل یقین رکھدے نیں تے ایس کچھوں ہمیش متحد تے متفق رہے نیں۔ طاغوتی قوتیں اوہناں وچ نہ تے کدی پھٹ پالیاں نیں تے نہ ای کدی پھٹ پاسکن گئیاں۔ ایسے لئی ایس کچھوں اوہ ہمیش فرسٹریشن دا شکار رہیاں۔“ (2)

چھماہی پارکھ نے حضور سرور کائنات ﷺ دی شان وچ اگلی صحافتی خدمت شمار نمبر 2 وچ ڈاکٹر کلثوم اختر دے تحقیقی لیکھ ”اسلامی تصوف دی روایت“ نوں چھاپ کے کیتی۔ ایس لیکھ وچ ڈاکٹر کلثوم اختر نے نبی پاک ﷺ نوں صاحبِ قرآن، اُسوہ حسنہ دا عظیم داعی تے سیرت طیبہ راہیں مرشد کامل پکار کے تصوف دا عمل منع قرار دتا اے۔ ایہ مضمون چھماہی پارکھ رسالے دے دو بے شمارے دے صفحہ نمبر 75 توں 90 تک 19 حوالیاں نال چھاپیا گیا اے۔ ڈاکٹر کلثوم اختر نے سلوک دے مقام وی اپنے ایس تحقیقی مضمون وچ بیان کیتے نیں۔ تجا تے چو تھا مقام حضور ﷺ دی عملی سیرت توں انج بیان کر دی اے:

”زہد سلوک دا نتیجہ مقام اے۔ اہمدی تعلیم وی حضور ﷺ دی مبارک حیاتی وچوں لہجہ دی اے۔ لفظ زہد بے رغبتی تے بے زاری دے معنیاں وچ اک واری قرآن پاک دی سورۃ یوسف دی آیت نمبر 20 وچ وی استعمال ہویا اے۔ قرآن پاک نے دنیا نوں ”متاع الغرور“ نال تعبیر کیتا اے۔ اہمدے وچ دنیا نال گھٹ دل لان دی ہدایت کیتی گئی اے۔ اہمداناں ای زہد اے۔ فقر سلوک دا چو تھا مقام اے۔ حضور ﷺ نے وی اہمدی تعلیم دتی اے۔“ (3)

چھماہی پارکھ نے بارگاہ رسالت وچ عقیدت دے پھل پیش کرنا جاری رکھے تے گنم شاعران وچوں خیر دین نوں بطور اسلامی شاعر اپنے شمار نمبر 03 وچ ڈاکٹر ریاض شاہد دے مضمون راہیں چھاپیا۔ حضور ﷺ رحمت اللعالمین نے تے اوہناں نال محبت دا اظہار ہر انسان دا مدحِ حلاقت اے۔ ایس حق نوں بھارت دے علاقے موج گڑھ تحصیل سرسہ ضلع حصار وچ جنم والے مسلمان پنجابی شاعر خیر دین نے اپنی شاعری وچ ورتیا اے۔ ایہناں دے اک قلمی نسخے بارے مضمون نگار لکھدا اے:

”ایسے قلمی نسخے وچ ”بانکے نین رسول اللہ ﷺ“ دے سرنائیں بیٹھ کجھ اشعار ملدے نیں۔ ایہناں شعراں وچ معراج شریف دے واقعے نوں نظم کیتا گیا اے۔ جیویں:

ملے احد احمد یار دونوں

گلاں کر دے نویں ہزار دوں

اکھیں یار دے ویڑھے جاوڑیاں

نیناں بانکیاں لائیاں پھل جھڑیاں“ (5)

چھماہی پارکھ رسالے نے 2019ء نوں اپنے اٹھویں شمارے وچ مدنی ماہی ﷺ دے حضور اک واری فیہ بھرویں حاضری دین دا شرف حاصل کیتا۔ ایس واری ڈاکٹر ارشد اقبال ارشدو رگے پنجابی محقق نے اوہناں اُردو پرچیاں دا ذکر کیتا جنہاں نے نعت رسول مقبول ﷺ دی ترقی وچ اپنا صحافتی کردار ادا کیتا اے۔ ایس شمارے وچ سید ناصر چشتی دی لکھی کئی بحر وچ اک نعت صفحہ نمبر 7 تے چھپی۔ فیہ صفحہ نمبر 13 توں 38 تک ”پنجابی نعت دے فروغ وچ اُردو پرچیاں دا کردار“ دے سرنائیں بیٹھ 27 حوالیاں نال ایہ تحقیقی مضمون لکھیا گیا اے۔ محقق نے 20 ویں صدی نوں پنجابی نعت دا زمانہ متھیا اے۔

ایس مضمون وچ پاکستان بنن مگروں اُردو اخباراں وچ پنجابی نعتیہ کلام دے چھپن دی روایت بڑی ڈو گھئی تحقیق توں بعد لکھی محسوس ہوندی اے۔ محقق نے مقالہ نگاراں دے مقابلاں دا وی گہرا مطالعہ کیتا اے۔ تے اُردو پرچیاں وچ سبھ توں پہلاں نعتیہ کلام چھپن دا ورہا 1961ء لکھیا اے۔ اپنے مضمون وچ روزنامیاں، ہفت روزیاں، ماہنامیاں تے علمی اداریاں دے مجلیاں دا ذکر کیتا اے۔ نعت نمبر زدے حوالے نال لکھدے نیں:

”ماہنامہ ”نور و ظہور“ پہلا اُردو پرچہ اے جس نعت نمبر وچ پنجابی حصہ چھاپیا۔ اہمدے مدیر محمد علی ظہوری تے نگران محمد شریف نوری سن۔ 64 صفحات تے کھلے ایس پرچے وچ عربی، فارسی، اُردو تے پنجابی نعتاں شامل سن راجارشد محمود لکھدے نیں۔ ”اس میں 39 شعراء کی اُردو، چھ شعراء کی پنجابی نعتیں شامل اشاعت ہیں۔“ (5)

ڈاکٹر ارشد اقبال ارشد دی کھوج مطابق ملتان توں ہفت روزہ ”سیر و سفر“ نے 1963ء وچ نعت نمبر، کراچی توں ”تاجدارِ حرم“ ناں دے پرچے نے سید عالم دی ادارت وچ 1979ء تے 1984ء وچ میلاد نمبر، گورنمنٹ ایم اے اوکالج لاہور دے محلے ”آراء“ نے 1980ء وچ اک نثری مضمون سیرت النبی ﷺ دے حوالے نال جد کہ منظوم حصے وچ 05 شاعرانہ دانتیہ کلام، گورنمنٹ کالج جھنگ دے میگزین ”کارواں“ نے 1981ء وچ پروفیسر سمیع اللہ قریشی دا مضمون ”کر صفناں پاک رسول ﷺ دیاں“ تے 34 شاعرانہ دانتیہ کلام وی ایسے شمارے وچ چھاپیا۔ ایہ جملہ کاروان دانتیہ نمبر سی۔ 1982ء وچ بہاولپور توں ہفت روزہ ”الہام“ نے نعت نمبر کڈھیا۔ لاہور توں ”شام و سحر“ ناں دے اک پرچے نے 1981ء توں اشاعت شروع کیتی تے چھ نعت نمبر تے اک سیرت نمبر چھاپیا۔ ڈاکٹر آفتاب نقوی دی ادارت وچ چھپن والے رسالے ”اوج“ نے پنجابی نعت دیاں کتاباں دی گنتی انج دی اے:

”پنجابی زبان میں کتبِ نعت“ ناں دا مضمون میاں ظفر مقبول ہوراں دی تحقیق دا نتیجہ اے تے ایس وچ پنجابی نعت دیاں 1289 چھپیاں کتاباں دی دس پائی گئی اے۔“ (6)

پاکستانی پنجابی صحافت وچ حضور پاک ﷺ نال محبت دا اظہار پنجابی زبان تے ادب دے ہر کھیت وچ کیتا گیا اے۔ سبھ توں بوہتا کم نعتیہ شاعری دی اشاعت دی صورت وچ ملدا اے پر چھماہی کھوج نے اپنے دسویں شمارے وچ نبی کریم ﷺ دی سیرت دا اک انملا کچھ چھاپ کے پاکستانی پنجابی صحافت نوں اک نواں موڑ دین دی کوشش کیتی اے۔ ایس شمارے وچ نبی پاک ﷺ دی بالاں لئی محبت ورگے سیرت دے پہلو نوں صفحہ نمبر 13 توں 28 تیکر 24 حوالیاں نال اک نثری تحقیقی مضمون دی شکل وچ چھاپیا گیا اے۔ ایس دے وچ سرانیکی ادب وچ دلدادہ کلاں جو دی بالاں لئی سیرت دی کتاب ”جڈاں رسول کریم ﷺ ہال ہن“، اختر جعفری دی کتاب ”حضور پر نور“، سمیع اللہ قریشی دی کتاب ”حضور ﷺ دی حیاتی“، عالیہ فروغ احمد دی کتاب ”آمنہ دالال ﷺ“، محمد اقبال نجمی دی کتاب ”سیرت حضور ﷺ دی“ تے حکیم محمد سعید دی لکھی کتاب ”سب توں وڈے انسان“ بارے مضمون نگار نے کھارویں گل کیتی اے۔ ایہناں کتاباں دے موضوعات نوں وی تفصیل نال بیان کیتا اے۔ محققہ اپنے لیکھ وچ حضور سرور کائنات ﷺ دی بالاں نال محبت دا ذکر کردیاں لکھدی اے:

”بالاں لئی لکھی جان والے کتاب دے سرنوایں وی چھوٹے چھوٹے تے بچیاں دی فہم دے مطابق چُنے گئے۔ پیارے نبی ﷺ دی پو تر حیاتی پیارے نبی دے اخلاق، پیار محبت، خوش مزاجی، نرم مزاجی، عدل تے انصاف، عاجزی تے انکساری، سادگی تے خلوص، رسولِ مختشم دی حیاتی دیاں ایہناں خوبیاں توں سبق حاصل کر کے نویں نسل اعلیٰ اخلاق نوں اپنا کے معاشرے دا چنگا شہری بن سکدی اے۔“ (7)

چھماہی پارکھ نے جنوری۔ جون 2021ء وچ اپنا شمارا نمبر 11 شائع کیتا۔ ایس شمارے وچ مدحت رسول ﷺ لئی علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی اسلام آباد دے پڑھیاں حسنین ساحر دا اک لکھیا ہویا مضمون شامل کیتا گیا۔ ایہ تحقیقی مضمون ضلع جہلم دے اک پنڈ ڈھاگر دی مرزا (بھیت) دے واسی نعت گو شاعر میاں محمد شفیق اختر ڈھاگر دی (190-1990) دے قلمی نعتیہ نسخے ”پنجابی نعتاں“ بارے 14 حوالیاں نال صفحہ نمبر 91 توں 101 تیکر لکھیا گیا اے۔ ایس لیکھ وچ محقق نے میاں محمد شفیق اختر ڈھاگر دی حیاتی، خاندانی پچھو کڑتے قلمی نعتیہ کلام دے اسلوب تے موضوعات بارے کھارویں گل کیتی اے۔ میاں محمد شفیق اختر ڈھاگر دی دیاں لکھیاں پنجابی نعتاں دے فنی محاسن بارے لکھیا اے کہ:

”میاں محمد شفیق دی نعت وچ روایت ضرور غالب اے، حقیقی زندگی دارنگ وی موجود اے۔ اوہناں بوہت تھاواں تے اپنی نارسائیاں دا تذکرہ کیتا اے۔ خانہ کعبہ، مسجد نبوی تے دوجے مقدس مقامات دی زیارت کرنا میاں محمد شفیق دی ہمیشہ توں خواہش رہی اے۔ اوہناں دی نعت ہجر فراق، دوری، مجبوری دا اظہار اے۔ اوہناں دی نعت دقیق گوئی توں پاک، قاری تے عاشق رسول ﷺ دے جذبات دا بیانیہ اے۔ اوہناں دیاں نعتاں 1936ء توں 1989ء دے وچلے سے وچ لکھیاں گئیاں۔“ (8)

کسے وی زبان دی صحافت وچ مذہبی لیکھ خاص طور تے شامل کیتے جاندے نیں۔ ایہناں لکھتاں نوں چھاپن دا مقصد سماجی سطح تے لوکاں دی مذہبی حوالے نال تربیت کرنا ہوندا اے تے مسلماناں دی تعلیم و تربیت لئی سیرتِ مصطفیٰ ورگے کھیت وچ پنجابی صحافتی خدمات ساہنوں پنجابی دے ہر اخبار، پرچے یاں رسالے وچ لازمی ملدی اے۔ چھماہی پارکھ نے سن 2022ء وچ گورنمنٹ گریجویٹ کالج برائے خواتین، کاموکی دی استاد ڈاکٹر قمر النساء دانی پاک ﷺ دی سیرتِ طیبہ اُتے لکھیا ہویا مضمون شمارا نمبر 13 وچ صفحہ نمبر 61 توں 74 تیکر چھاپیا اے۔ ایس مضمون وچ محققہ نے سیرتِ مطہرہ دے حوالے نال غیر مسلم لکھاریاں دیاں کتاباں بارے ایہ دیا اے کہ:

”مشہور امریکی ماہر فلکیات، مائیکل ہارٹ نے اپنی کتاب ”The Hundred Great Men“ وچ تارخ دیاں موثر ترین شخصیتاں دی چون کیتی تاس حضرت محمد ﷺ نوں فہرست وچ سب توں اُتے رکھیا۔ اج توں تقریباً 120 سال پہلاں مصر دے علمی رسالے (المقتیس) وچ آپ ﷺ دی سیرت اُتے لکھیاں کتاباں دی فہرست دئی گئی جیہڑیاں صرف یورپین مستشرق قائل لکھیاں ایہہ گنتی اوس ویلے 1300 سی۔“ (9)

پنجابی زبان دے لکھاریاں نے 21 صدی دے جدید ترین دور وچ پاکستانی پنجابی ادب وچ نثری سیرت دے سرمائے نوں ودھان لئی سچیاں کوششاں کیتیاں نیں۔ سن 2001ء توں 2017ء تک پنجابی نثری سیرت دیاں اٹھ کتاباں چھاپے چڑھیاں جنہاں دی تفصیل چھماہی پارکھ دے شمارے نمبر 14 وچ صفحہ نمبر 92 تے 93 اُتے محققہ ڈاکٹر قمر النساء تے ڈاکٹر نوید شہزاد ہور اوتی اے۔ ایہناں سیرت نگاراں وچ سجاد بخاری، اخلاق عاطف، محمود تابش، اصغر علی جاوید، ڈاکٹر شفقت حسین قاضی، پروفیسر محمد ضیاء الدین، ملک ناصر داؤد تے نذیر حسین شاہ کیسلوی شامل نیں۔ ایہناں کتاباں دا ذکر کردیاں کھوج کار لکھدے نیں:

”مومن دیاں ماواں“، سجاد بخاری نے دسمبر 2001ء وچ مان جوگ کتاب لکھی۔۔۔ اخلاق عاطف ہور اوس 2003ء وچ ”سیرت داچان“۔۔۔ محمود تابش ہور اوس نومبر 2006ء وچ ”عیسوی خالی“، لکھی۔۔۔ ”حیاتی حضور ﷺ دی“، اصغر علی جاوید دی 2012ء وچ پنجابی زبان وچ لکھی۔۔۔ ”امن پسند رسول ﷺ“ 2012ء وچ ڈاکٹر شفقت حسین قاضی نے اسلام دا کھ وکھایا۔۔۔ ”رحمت اللعلمین ﷺ“ پروفیسر محمد ضیاء الدین نے 2012ء وچ گندھارا ہند کو بورڈ پشاور ولوں۔۔۔ ”رحمتاں دی بارش“، نذیر حسین کیسلوی نے 2016ء وچ تے ”غزوات نبی ﷺ“، ملک ناصر داؤد نے 2017ء وچ رسول پاک ﷺ دی حیاتی وچ اسلام دی خاطر جو لڑیاں لڑیاں گئیاں اوہناں بارے مختصر جامع کتاب لکھی۔“ (10)

چھماہی پارکھ نے 2016ء توں 2022ء تک نئی پاک ﷺ دی خدمت اقدس وچ جو صحافتی خدمات پیش کیتیاں نیں اوہناں دامتبار پنجابی صحافت وچ اک یادگار مقام رکھدا اے۔ موضوعات دی چون، محققاں دی ڈونگھی تحقیق تے حوالیاں دی ورتوں قرآن و حدیث دی روشنی وچ آسان فہم صحافتی زبان دامتبار بولدا ثبوت اے۔ چھماہی پارکھ دا پاکستانی پنجابی صحافت وچ ایہ کم سلاہن جوگ اے۔

☆☆☆☆☆

حوالے

- 1- عائشہ رحمان، ڈاکٹر، ”جدید پنجابی نعت وچ ختم نبوت تے ناموس رسالت دا پرچار“، چھماہی پارکھ، LCWU، لاہور، جنوری۔ جون 2016ء، ص: 73۔
- 2- اوہی، ص: 75۔
- 3- کلثوم اختر، ڈاکٹر، ”اسلامی تصوف دی روایت“، چھماہی پارکھ، LCWU، لاہور، جولائی۔ دسمبر 2016ء، ص: 78۔
- 4- محمد ریاض شاہد، ڈاکٹر، ”خیر دین اک اسلامی شاعر“، چھماہی پارکھ، LCWU، لاہور، جنوری۔ جون 2017ء، ص: 32۔
- 5- ارشد اقبال ارشد، ڈاکٹر، ”پنجابی نعت دے فروغ وچ اردو پرچیاں دا کردار“، چھماہی پارکھ، LCWU، لاہور، جولائی۔ دسمبر 2019ء، ص: 14۔
- 6- اوہی، ص: 26, 27۔
- 7- قمر النساء، ”نبی پاک ﷺ دی سیرت دا اچھا پکھ۔ بالان نال محبت“، چھماہی پارکھ، LCWU، لاہور، جولائی۔ دسمبر 2020ء، ص: 24, 25۔
- 8- حسنین ساحر، ”میاں محمد شفیع اختر ڈھاگرو دی نعت گوئی“، چھماہی پارکھ، LCWU، لاہور، جنوری۔ جون 2021ء، ص: 99, 100۔
- 9- قمر النساء، ڈاکٹر، نوید شہزاد، ڈاکٹر، ”پنجابی سیرتی ادب“، چھماہی پارکھ، LCWU، لاہور، جنوری۔ جون 2022ء، ص: 73۔
- 10- قمر النساء، ڈاکٹر، نوید شہزاد، ڈاکٹر، ”پنجابی زبان دانثری سیرتی سرمایہ“، چھماہی پارکھ، LCWU، لاہور، جولائی۔ دسمبر 2022ء، ص: 92, 93۔

Referecnes

1. Ayesha Rehman, Dr., "Jadeed Punjabi Naat Vich Khatam-e-Nubuwat Tey Nomos-e-Risalat Da Parchar", Chimahi Parakh, LCWU, Lahore, Jan-June 2016, P:73.
2. As Above, P:75.
3. Kalsoom Akhtar, Dr., "Islami Taswuf Di Riwayat", Chimahi Parakh, LCWU, Lahore, July-Dec 2016, P:78.
4. Muhammad Riaz Shahid, Dr., "Khair Deen Ik Islami Shaer", Chimahi Parakh, LCWU, Lahore, Jan-June 2017, P:32.
5. Arshad Iqbal Arshad, Dr., "Punjabi Naat Day Farooqh Vich Urdu Parchian Da Kirdar", Chimahi Parakh, LCWU, Lahore, July-Dec 2019, P:14.
6. As Above, P:26,27.
7. Qamar-un-Nisa, "Nabi Pak Di Seerat Da Uchaicha Pakh-Balan Naal Muhabbat", Chimahi Parakh, LCWU, Lahore, July-Dec 2020, P:24,25.
8. Husnain Sahir, "Mian Muhammad Shafi Akhtar Dhangrvi Di Naat Goi", Chimahi Parakh, LCWU, Lahore, Jan-June 2021, P:99,100.
9. Qamar-un-Nisa, Dr., Naveed Shahzad, Dr., "Punjabi Seerati Adab", Chimahi Parakh, LCWU, Lahore, Jan-June 2022, P:73.
10. Qamar-un-Nisa, Dr., Naveed Shahzad, Dr., "Punjabi Zuban Da Nasri Seerti Sarmaya", Chimahi Parakh, LCWU, Lahore, July-Dec 2022, P:92,93.

